

resultat (s. 191). Det enda vi vet något om är det vi kan observera. Om vi tror att även annat existerar, så är det just tro, inte vetenskap. Olika varianter av flervärldstolkningen av kvantfysik och teorin om multiversum är därmed utomvetenskapliga. Liksom föreställningen att det finns något utanför det universum som vi kan observera, eller att vi lever i en datorsimulering (Hossenfelder gör dessutom slarvsylta av Nick Bostroms argument för att vi gör det). Men därmed tycks även den kosmologiska standardmodellens föreställning om en ursprunglig plasma bli ovetenskaplig. Liksom föreställningen att det finns en framtid.

Ja, det finns mycket att fundera över i denna bok. En del av det jag inte har berört är också filosofiskt intressant. Till skillnad från många andra framställningar om fundamental fysik är den här mer öppen för att det är mycket vi inte vet, även i fråga om sådant som annars anses relativt väletablerat.

Lars Bergström

Metaphysical Animals: How Four Women Brought Philosophy Back to Life

Clare Mac Cumhaill och Rachael Wiseman

Penguin Random House 2022, 398 s. ISBN 978184743284

Oxfordkvartetten: Hur Elizabeth Anscombe, Philippa Foot, Mary Midgley och Iris Murdoch förändrade moralfilosofin

Benjamin J. B. Lipscomb. Översättning: Henrik Gundenäs

Daidalos 2023, 395 s. ISBN 978-91-7173-673-4

Fyra osedvanligt begåvade kvinnliga studenter anländer till ett mansdominerat och misogynt Oxford där vardagsspråksfilosofin snart ska avlösa den logiska positivismen som högsta filosofiska mode. De börjar umgås, präglar varandra intellektuellt och går så småningom i gemensam opposition mot uppfattningar som dominerade moralfilosofin i deras samtid. Det hela utspelar sig i ett dramatiskt skede av den europeiska historien, nämligen det sena 1930-talet och decenniet som följde efter andra världskriget. Lägg därtill att en av de fyra ska få en huvudroll i en numera världsberömd kontrovers då universitetet i Oxford utsåg en före detta amerikansk president till hedersdoktor.

Det är ingredienser som borgar för en historia värd att berättas. Nu har det nyligen gjorts i två böcker av Benjamin J. B. Lipscomb respektive Clare Mac Cumhaill och Rachael Wiseman. Lipscombs bok föreligger dessutom i svensk översättning. De fyra huvudpersonerna är G. E. M.

Anscombe (1919–2001), Philippa Foot (1920–2010), Mary Midgley (1919–2018) och Iris Murdoch (1919–1999). Anscombe var sedan unga år en katolsk konvertit, allmänt uppfattad som kvartettens skarpaste och mest egensinniga tänkare. Hon motsatte sig allehanda konventioner och tycks inte ha underkastat sig några andra auktoriteter än Gud och Ludwig Wittgenstein. Hon vägrade att efterleva universitetets klädkoder för kvinnor och hon behöll sitt efternamn när hon gifte sig med filosofen Peter Geach. Hon ansåg att Oxforduniversitetets beslut att kora Harry S. Truman till hedersdoktor var moraliskt oacceptabelt, eftersom han var ytterst ansvarig för dödandet av mängder av civila i och med atombombningarna av Hiroshima och Nagasaki. Anscombe protesterade kraftfullt men förgäves mot utmärkelsen. Sättet händelsen beskrevs på av universitetets manliga majoritet, som gärna ville dekorera Truman, har gett upphov till *Oxfordkvartettens* engelska originaltitel – *The Women are up to Something*.

Foot (född Bosanquet) var dotterdotter till en annan amerikansk president, Grover Cleveland. Olikt sina tre kamrater hade hon sin bakgrund i den yttersta överklassen. Också hon bröt mot konventioner eftersom hon valde att utbilda sig, vilket kvinnor av hennes börd vanligtvis inte gjorde. Foot blev en inflytelserik moralfilosof och hon var också djupt engagerad i biståndsorganisationen Oxfam under dess tidiga år. En passage i *Metaphysical Animals* beskriver hur hon packar kläder som ska skickas till palestinska flyktingar – en smärtsam påminnelse om att somligt inte förändrats under de senaste 75 åren.

Midgley och Murdoch lämnade den akademiska filosofin tidigt, efter att ha haft anställningar i Reading respektive Oxford. Murdoch blev en framgångsrik skönlitterär författare. I sitt filosoferande, som hon ibland återvände till, höll hon sig med ett eklektiskt och öppet sinne och tog intryck av olika tanketraditioner, såsom analytisk språkfilosofi, kommunism, existentialism, kristendom och platonism. Midgley gifte sig, flyttade till Newcastle och blev hemmafru. Hon fortsatte emellertid sin intellektuella bana, bland annat genom regelbundna radioframträdanden i BBC med filosofiska och litterära teman. Vid 59 års ålder återvände hon till skrivandet och blev remarkabelt produktiv. Fram till sin död 40 år senare publicerade hon 18 böcker i gränslandet mellan filosofi, biologi och etologi.

Anscombes, Foots, Midgleys och Murdochs gemensamma motstånd mot de tongivande moralfilosofiska strömningarna i Oxford innebar enligt både Lipscomb och Mac Cumhaill och Wiseman att de avvisade

tesen att det finns en grundläggande skillnad mellan fakta och värde.¹ Ingen av författarna lyckas emellertid klargöra vad den kritiserade distinktionen består i, eller vad kvartetten erbjöd i dess ställe. Enligt en vanlig historieskrivning, som också förekommer i dessa båda böcker, förespråkade de fyra ett "aristoteliskt" tillvägagångssätt, enligt vilket studier av naturen – i synnerhet den mänskliga – kan ge svar på värdefrågor. Men det förblir oklart hur detta ska kunna leda till slutsatser om hur vi bör handla och leva våra liv.²

Det är desto klarare att kvartetten vände sig mot en annan vid tiden populär moralfilosofisk uppfattning, nämligen den non-kognitivistiska läran att moraliska utsagor uttrycker subjektiva attityder och inte främst beskriver en objektiv verklighet. Inspirerad av Wienkretsens verifikationsprincip hade A.J. Ayer i sin bok *Language, Truth, and Logic* (1936) argumenterat för att moraliska utsagor saknar semantiskt innehåll och avfärdat moralfilosofin som disciplin. Med utgångspunkt i J.L. Austins talaktsteorier, snarare än i sträng empirism, utarbetade Richard Hare under de följande decennierna en mer sofistikerad form av non-kognitivism, enligt vilken moraliska utsagor är ett slags universella uppmaningar.

Non-kognitivisterna tenderade att fokusera på så kallade "tunna" värde-termer som "bör", "rätt" och "fel", "bra" och "dåligt". Foot uppmärksammade en kategori som kommit att kallas "tjocka" värde-termer, som till skillnad från de tunna tycks vara både beskrivande och värderande. Några exempel är "modig", "feg", "generös" och "brutal". Lipscomb är inte ensam om att betrakta förekomsten av tjocka värde-termer som en allvarlig invändning mot non-kognitivismen, men han förklarar inte varför den skulle vara det. Enligt Hares teori är värde-terms primära mening värderande eller preskriptiv, medan deras sekundära mening är deskriptiv. Anhängare av denna sorts non-kognitivism skulle kunna hävda att det som skiljer tjocka värde-termer från tunna är att de förras deskriptiva innehåll är mer bestämt, vilket gör deras användningsområden mer begränsade. Att kalla en person modig skulle enligt detta förslag kunna vara att anbefalla personens beteende eller karaktär, och att tillskriva henne vissa egenskaper, exempelvis en benägenhet att inte övermannas av rädsla när faror hotar. Även om non-kognitivisterna kan bemöta Foots kritik råder det inget tvivel om att den bidrog till att vidga debatten.

1. Somliga menar att att Anscombe, Foot, Midgley och Murdoch inte bara förenades i kritik av andras teorier, utan också försvarade ett gemensamt filosofiskt program. Det talas ibland om "Somervilleskolan", vilket anspelar på det Oxford-college som de fyra var knutna till. Se t. ex. Gåvertsson 2019.

2. Se Svensson 2023, s. 47.

Både Lipscomb och Mac Cumhaill och Wiseman tillskriver de fyra huvudpersonerna en gemensam ambition att rehabilitera moralfilosofin som filosofisk disciplin, efter de attacker de menade att Ayer och andra non-kognitivisterna utsatt den för. Med tanke på det är det intressant att notera att Anscombe – förvisso på helt andra bevekelsegrunder – också intog en avfärdande hållning till den moderna moralfilosofin som liknade Ayers. I sin berömda artikel "Modern Moral Philosophy" (1958) hävdade Anscombe att moraliska begrepp som *rätt*, *fel*, *plikt* och *bör* är kvarlevor från en legalistisk syn på moral, som förutsätter en gudomlig lagstiftare. När en sådan uppfattning om den moraliska lagen som gudagiven inte längre är allmänt omfattad är slika begrepp rentav skadliga, och det vore bättre om uttryck som "moraliskt fel" byttes ut mot mer specifika uttryck relaterade till dygder och laster, såsom "oärlig", "okysk" eller "orättvis" (Anscombe 1958, s. 1, 8–9). Anscombes uppfattning att moraliska termer som "rätt", "fel", "plikt" och "bör" inte har någon rimlig mening ("*no reasonable sense*", s. 8) när de frikopplas från det teologiska ramverket är inte helt olik Ayers tes att de saknar semantiskt innehåll. Dessutom menade Anscombe att det vid tiden då hon skrev sin artikel inte var fruktbart att ägna sig åt moralfilosofi och att disciplinen helt borde läggas åt sidan "åtminstone till dess att vi har en adekvat filosofisk psykologi" (Anscombe 1958, s. 1; min övers). Utan att vara säker gissar jag att Anscombe, om hon levte idag, hade hävdat att vi ännu saknar en sådan och att det följaktligen inte är vettigt för oss att syssla med moralfilosofi.

Några av Anscombes moraluppfattningar var kraftigt reaktionära och tydligt präglade av hennes katolska tro. Hon protesterade i ord och handling mot abort och användning av preventivmedel. Hon betraktade sex som inte syftar till reproduktion som omoraliskt och ansåg att de som ägnar sig åt homosexuellt sex dessutom drar olycka över sig själva. Här väcks misstanken att Anscombe ville vrida moralfilosofin ur non-kognitivisternas grepp bara för att sätta den i händerna på papister. Lipscomb och Mac Cumhaill och Wiseman har påfallande lite att säga om dessa inslag i Anscombes tänkande.

De två böckerna vänder sig till en allmän publik. Läsare som tar sig an *Oxfordkvartetten* utan filosofiska förkunskaper kommer nog att undra hur någon kunde försvara så knasiga uppfattningar som Ayer. Lipscomb gillar uppenbarligen inte non-kognitivism eller empirism och han ödslar ingen tid på välvilliga presentationer av dem. Det är synd eftersom det ger intryck av att Foot invänder mot teorier som knappt är intellektuellt respektabla, vilket riskerar att förringa hennes insatser. I detta

avseende gör Mac Cumhaill och Wiseman åtminstone till en början ett grundligare arbete. De inleder sin bok med redogörelser inte bara för den tidiga non-kognitivismen och den empiristiska filosofi den stammade ifrån, utan också för den intuitionistiska realism den var en reaktion på, och som företrädades av en tidigare generations moralfilosofer där G. E. Moore, W. D. Ross och H. A. Prichard tillhör de kända namnen.

Men allteftersom sidantalet växer i *Metaphysical Animals* blir det gle sare mellan de filosofiska resonemangen. Alltmer utrymme ägnas åt detaljerade utläggningar om huvudpersonernas sociala umgänge, deras resor och inredningen i den lägenhet Foot och Murdoch under en period delade. Trots att de båda böckerna innehåller ungefär lika många sidor slutar MacCumhaills och Wisemans berättelse i mitten av 50-talet, vid tiden för Anscombes protester mot Trumans hedersdoktorat, medan Lipscomb däremot följer var och en av de fyra genom medelålder och ålderdom.

Båda böckerna levandegör det akademiskt inåtvända och självtillräckliga Oxford. Båda ger intressanta skildringar av den speciella miljö som uppstod under andra världskriget då ett stort antal män i krigsförålder lämnade universitetet, vilket gav kvinnliga studenter och forskare ett utrymme de tidigare inte haft. Några år senare förändrades situationen på nytt då många män återvände från kriget, somliga för att slutföra sina studier och andra för att återta sina positioner som lärare och forskare. Misogynin var inte utplånad – till exempel höll J. L. Austin (av Anscombe kallad ”den där bastarden”) veckovisa seminarier dit bara vissa utvalda manliga filosofer var välkomna – men klockan var för långt gånget för att vridas tillbaka helt och hållet.

Förändrade Oxfordkvartetten moralfilosofin? Nja. Midgley och Murdoch har haft marginellt inflytande på forskningen. Anscombe och Foot har gjort större avtryck. Deras arbeten var viktiga inspirationskällor för dygdetikens uppsving under det sena 1900-talet, även om ingen av dem betraktade sig som förespråkare av modern dygdetik.

Anscombes arbeten har haft stort genomslag också inom andra områden än moralfilosofins. Hennes bok *Intention* från 1957 betraktas av många som handlingsfilosofins viktigaste moderna verk. Men enligt en uppfattning som nog är nästan lika vanlig är boken dunkel och onödigt svårbegriplig. Till Anscombes betydelsefulla filosofiska insatser hör också att hon översatte och redigerade flera av Wittgensteins senare arbeten.

Foots tidigare nämnda kritik av non-kognitivismen och arbeten om tjocka värde termer har haft betydande efterverkningar i den metaetiska

debatten. Under några decennier från 60-talet och framåt, då Foot var verksam i USA, ägnade hon sig åt normativ och tillämpad etik och blev den första att formulera det numera välbekanta spåravnsexemplet, som gett upphov till en egen moralfilosofisk subgenre. I sin enda monografi, *Natural Goodness*, som publicerades så sent som 2001, återvände Foot till frågor av metaetisk karaktär. Boken fick dock endast begränsad uppmärksamhet.

Det må således vara en lätt överdrift att påstå att Anscombe, Foot, Midgley och Murdoch förändrade moralfilosofin. Men det spelar ingen större roll. Som jag noterade i början av recensionen förtjänar historien om dem ändå att berättas.

Jonas Olson

Litteratur

Anscombe, G. E. M. 1958. "Modern Moral Philosophy". *Philosophy* 33, s. 1–19.

Gåvertsson, Frits. 2019. "Somervilleskolans filosofiska program". *Filosofisk tidskrift* 40, nr 3, s. 39–47.

Svensson, Frans. 2023. "Benjamin J. B. Lipscomb: Oxfordkvartetten. Hur Elizabeth Anscombe, Philippa Foot, Mary Midgley och Iris Murdoch förändrade moralfilosofin". *Tidskrift för politisk filosofi* 2023, nr 2. https://www.politiskfilosofi.se/fulltext/2023-2/TPF_2023-2_43-49_frans_svensson.html.

Livsmeningar: En tankebok

Carl-Reinhold Bråkenhielm och Lotta Knutsson Bråkenhielm

Fri Tanke 2023. 415 s. ISBN 978-91-8973-376-3

När jag i undervisningssammanhang kommer in på frågor om livets mening händer det inte sällan att studenter efteråt berättar att det var just sådana frågor som de trodde att filosofer i huvudsak ägnar sig åt. Jag miss-tänker att detta är en rätt utbredd föreställning bland människor. Enligt till exempel Julian Young är det också så att åtminstone den moderna kontinentalfilosofin faktiskt kan karaktäriseras som en strävan efter att komma till rätta med livets mening efter Guds död (det vill säga, efter det att vi i moderniteten har förlorat en tidigare övertygelse om att jordelivet utgör en resa mot en annan, sannare värld).¹ Utan att på något sätt vara expert på modern kontinentalfilosofi måste jag säga att detta framstår för mig som en aning överdrivet. Men oavsett vad, så råder det knappast någon tvekan om att livets mening har diskuterats i betydligt större utsträckning inom den kontinentalfilosofiska inriktningen än inom den

1. Se Young, *The Death of God and the Meaning of Life* (Routledge, 2003), s. 4 och s. 83.